

ב. משמע שזה אין קשה, הלא גם אליבא דאמת אין איסור כלל, כיון שלפי דעתו שציציותיו כשרות הריהו מבטלן לגבי הבגד. ואף שהאמת אינה כן וגם אחרים יודעים שפסולות, מ"מ בטלן הן לבגד ואין בעליהן עומד להסירן עתה. וכמו שמצאנו בטלית הקטנה מן השיעור שאף על פי שאין מקיימים בה המצוה בטלה לבגד לפי דעת כמה מן האחרונים, כדלעיל. [וע' אג"מ יו"ד נה שכתב סברא זו דתליא בדעת האדם, אף אי כלפי שמיא גליא דכשרה, וצ"ל דאין זה לפי האמת, ע"ש]. – הא לא קשיא, היות שידיעת הבעלים מוטעית היא, והרי לכשיודע לו אח"כ יסירן – הלכך אינן בטלות. ולכן לא היה קשה לו אלא משום 'מלאכת מחשבת'.

'האי מאן דבצריה לגלימיה... דצייריה לגלימיה...' ע' ליקוטי דינים ועיונים בקונטרס שבסוף הספר, פרק שלישי סעיפים ד-ה י ופרק שני סעיפים כה כו.

דף לח

'התכלת אינה מעכבת את הלבן...' ע' מראי מקום בדיון זה, בבאור דברי הרמב"ם ועוד – בקונטרס בענין ציצית שבסוף הספר, פרק שמיני סעיף ה.

'מצוה להקדים לבן לתכלת ואם הקדים תכלת ללבן יצא אלא שחיסר מצוה.' מפרש"י ותוס' (בד"ה ואם וד"ה מידה) משמע שהמדובר על קדימה בזמן. ועל כרחק הכוונה לתחיבה, שתחיבת חוטי הלבן צריכה לקדום לתחיבת חוטי התכלת, שאין לפרש על הקשירה, שהרי צריך לקשור התכלת עם הלבן יחדיו. ומזה יש להוכיח לכאורה שתחיבת החוטים לבגד צריכה להעשות לשמה, שאם כשר אפילו לא היה הבגד עומד כלל לציצית ולא הוכנסו בו החוטים כלל לשם ציצית, אין שייך לקבוע מצוה להקדים לבן. ואולם כיון שמצות הקדמה אינה מעכבת, אף 'לשמה' בתחיבה אינו מעכב. וגם כשאין לו אלא לבן אין צריך תחיבה לשמה. (עפ"י חזון איש או"ח ג, יא. ותמה על מה שכתב בבאור הלכה (יד, ב) שאם תחב הציצית ולא כיוון לשמה, אעפ"י שקשר לשמה – לא יברך, אם לא שנאמר בזה 'הוכיח סופו על תחילתו'. ע"ע בקונטרס בענין ציצית ריש פרק ד.) ומדברי הרמב"ם שהשמיט סדר התחיבה, נראה שמפרש לענין צורת כריכת החוליות, שיש לכרוך תחילה בלבן (חזו"א שם. וכן נקט הגרי"ז בדעת הרמב"ם. וכן פרש בשיטמ"ק בשם התוס').

א. יש להעיר על דקדוק לשון רש"י שכתב אין צריך לפסוק את חוט התכלת שהקדים. ואם מדובר בתחיבה מדוע הוזכר פסיקה ולא הוצאה. וי"ל שאם עדיין לא קשר, הרי זה כלכתחילה ומצוה להוציא התכלת ולתחוב שנית. רק כאשר כבר קשר אינו חייב לפסוק ולהפסיד התכלת.

ולולא דברי הגאון חזו"א ז"ל היה נראה לומר שמועילה קשירת כל חוט בנפרד וא"צ לקשור החוטים יחדיו [ואו א"ש לשון רש"י בפשיטות, שמדובר שקשר התכלת קודם הלבן, ואין צריך לפסקו]. ומה שהוכיח חזו"א (שם) מהוכחת רבא בסמוך שצריך לקשור על כל חוליה וחוליה דאם לאו כיון דאשתרי עלאי אשתרי ליה כולה – ואם די בקשירת כל חוט בפני עצמו הרי לא אשתרי כולה. לכאורה נראה שכיון שאותו חוט שנפסק יותר, שוב אין כאן גדיל שלם [ולשון 'כולהו' אפשר לפרשו על כל החוטים דאיגרדמו]. ועוד, אף אם אין צריך לקשור כולם כאחד הרגילות לעשות כן, ומזה הוכיח רבא דאשתרו כולהו אם אין קשר בכל חוליה [ולמאי דאמר רבא שצריך קשר בכל חוליה וחוליה נראה שאכן אין טעם לקשור כל חוט בפנ"ע, דמאי מהני בקשירה זו. ואם משום הכר חוליות – אפשר בחצי קשר וכד'. ורק לפי האמת דסגי בקשר אחד י"ל שכל קשר המחבר לבגד די, שלכך צריך קשר, לחבר הציצית לבגד – הלכך אפילו קשר כל חוט לעצמו].

ומה שהוכיח עוד מדחיישינן (להלן מ:) שמא יקרע ויתפור וישתמש בחוט התפירה, והרי להרמב"ם אין צריך תליה לשמה ומה

חשש יש אם יעשה כן. יש לומר שאף הר"מ מודה בזה דהוי נעשית ממילא, שהרי הוא חוט מחוטי הבגד (ע"ש בתוס' ובחזו"א שם ד"ה תוד"ה שמא), שאף שלא צריך כוונה למצוה, צריך כוונה לתלית חוט על הבגד שהיא 'ציצית הכנף' ולא חוט של הבגד עצמו (ע' בחזו"א שם ד"ה וסתימת).

ויש כאן הררהורי דברים נוספים; שמא יש לומר דאפילו קשר לא בעי מעיקר הדין אלא כל חיבור שפיר דמי, שהרי מה שצריך קשר מדאורייתא למדנו מדאצטרך לשרויי כלאים בציצית כדאמר' בגמ' להלן (לט.), וא"כ כל מידי דמחבר לענין כלאים מהני לציצית, ומהי תיתי קשר דוקא.

אך לכאורה ממש"כ הראב"ד (הל' ציצית פ"א) שאם הוסיף חוט נוסף באותו קשר פסול משום חציצה מוכח דבעינן דוקא קשר. דאל"כ מה שייכת חציצה בזה, הא מ"מ כל הארבעה מחוברים. אמנם לשאר הראשונים הטעם דפסול משום בל תוסיף. וא"ת אם די בחיבור כל חוט בנפרד, מהו שאמרו בסנהדרין (פט.) אי קשר עליון דאורייתא גרוע ועומד, הלא יכול לחבר כל חוט בנפרד. י"ל שזה גופא כוונת הגמרא שם 'אי סבירא לן דקשר עליון לאו דאורייתא האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי' – שא"צ לקשור כולם כאחד דוקא. ואי ס"ל דאורייתא – שצריך לקשור כאחד. ורש"י שם כתב דפלוגתא היא במנחות והתוס' הקשו על כך היכן מצינו מחלוקת. ולדבריהם צ"ב כיצד יש מקום לסבור לאו דאורייתא הלא רבא הוכיח מדאצטרך קרא למשרי כלאים בציצית. ולהנ"ל י"ל דאכתי אין ראייה לחבר כולם יחדיו בקשר אלא אפשר לחבר כל אחד בנפרד וכו"ל.

ויש לדייק מדברי מג"א (טו,ה) שכשר בכל חיבור, שפרש טעם החשש שישתמש בחוט התפירה לציצית משום טויה שלא לשמה [ובערה"ש (טו,ד) נתן טעם משום תליה שלא לשמה] ולא משום חסרון תליה בנקב וקשירה. ואכן החזו"א (ג,כב) פליג, ואילו לשיטתו [ואין לדחות דחיישינן שמא ישחילו בנקב ויקשרו עם שאר החוטים. דאכתי לא מהני, דכיון דמחובר לבגד, אין הקשירה מועלת כלל]. ועתוס' לעיל לה: ד"ה כדי, וצ"ע.

והנה המג"א (י"א) הקשה על שיטת בעל העיטור שעושים שני נקבים, מה ההוכחה שקשר עליון דאורייתא הלא הוי שתי תכיפות ואין צריך קשר כלל לדעת הרמב"ם (כלאים י, כד). ובח"ס (בשו"ע שם ובתשובה א) תרץ עפ"י שיטת הרמב"ם שעושה חצי חוט תכלת, ובבגד פשתן עושה הלבן פשתן וחצי חוט תכלת מצמר, וא"כ אין הצמר נכנס אלא בתכיפה אחת. ולא הבנתי דבריו, הלא במקום תכלת הותר אף לבן ופשיטא שאותו החוט שחציו צבוע, עשוי כולו מצמר (ע' או"ש ריש הל' ציצית). ועוד, אף אם נאמר שחציו מפתן, הלא מ"מ חוט זה מחובר לבגד בשתי תכיפות ונחשב חיבור לכל החוט].

ונראה לישב דלא אמרינן שתי תכיפות חיבור לענין כלאים [עכ"פ לענין שלא יצטרכו שום קשר] אלא בתפירת מחט וכד', אבל בהשחלת חוט לנקב שבבגד, אף בשני נקבים אינו חיבור ללא קשירה. ואמנם אם תחב חוטי הציצית בבגד ע"י תפירה, יתכן שא"צ קשר לפי האמת וכו"ל.

אמנם יש להדגיש שאף אם א"צ קשר דוקא, צריך שהחוט עצמו יהא מחובר לבגד ולא ע"י דבר אחר. וראיה, ממה שאמרו (לט.) נפסק החוט מעיקרו פסול, אף שעדיין מחובר לבגד ע"י שקשור עם שאר החוטים. אך י"ל ששם הטעם משום שאינו כפול. צ"ע בכל זה ולא נכתב אלא להעיר לב המעיין.

ב. משמע שמצוה לתחוב תחילה חוטי הלבן ואח"כ התכלת, ולא יתחבם כאחת, שהרי מצות נתינת התכלת נאמרה על 'ציצית הכנף' משמע שהציצית כבר קיימת. ומבואר בגמרא שאף לדעת רבי שהתכלת והלבן מצוה אחת הן מקדים תחילה הלבן, הגם שקיום המצוה אינו אלא לבסוף. וא"כ מוכח שרשאי לתחוב חוט וא"צ לתחוב כאחת, ואין לחוש משום 'תעשה ולא מן העשוי'. ובכפ"ח (יא,מ) הביא מספר פתחי עולם להסתפק בדבר, עכ"פ לכתחילה. וצ"ע בדבריו.

ג. נראה לכאורה שלהחזו"א כשר אף בתחיבת נכרי, כל שקשר וכרך ישראל. ואילו במשנ"ב (יד,א) משמע [מהלבוש ופמ"ג] שאף בתחיבה לבד נפסל.

(ע"ב) 'לא נצרכא אלא לטלית שכולה תכלת... אמר רבא מידי ציבעא קא גריס?'. יש מי שצדד לפרש [דלא כפרש"י ותוס'] קושית רבא, מדוע צריך כלל חוטי לבן בטלית שכולה תכלת, וכי הצבע גורם להיות מין כנף שונה מצבע התכלת, הלא כל עיקר מצות התורה להיות מין כנף וגם תכלת, וא"כ כשמטיל ארבעה חוטי תכלת מקיים בכך גם 'מין כנף' וגם 'פתיל תכלת'.

ועוד נראה לפרש הקושיא, הלא אין הצבע גורם להיקרא 'מין כנף', אלא העיקר שיהא ממין הבגד, ואם כן בטלית של צמר אפילו היא תכלת, יטיל תחילה חוטי לבן של צמר וייחשב בכך 'מין כנף', שהרי פשוט הכתוב מורה שצריך להטיל הפתיל תכלת בסוף – 'על ציצת הכנף' (עפ"י שפת אמת).

'דאי איגרדם תכלת... כדי לענבן' – ע' ציוני מראי מקום בדיני גרדומין ובגדריהם, בקונטרס בענין ציצית פרק רביעי כ-כא.

'איבעיא להו 'כדי לענבן' לענבן כולהו בהדדי...' – שיהא בכל חוט כדי לענוב בו את שאר החוטים (המגורדמים. בית יוסף).

'או דלמא כל חד וחד לחודיה' – כדי לענוב בו אחד מן החוטים (עפ"י הסמ"ג, מובא בב"י יב). ויש מפרשים לענוב בו את עצמו מיניה וביה (כן צדד הב"י לפרש. ע"ש).

במשנה ברורה (יב סק"א) פרש עפ"י הסמ"ג 'כדי לענבן כולהו בהדדי' – לענוב באחד מן החוטים את השאר. ואולם נראה שלפי פירוש הב"י ד'כל חד וחד' היינו מיניה וביה, כמו כן 'כולהו בהדדי' מתפרש בפשיטות שמענבים את כל הגרדומין ביחד לעצמם, והוא שיעור גדול יותר מעניבת האחד סביב השאר.

ועוד נראה שאף הסמ"ג לא כתב שאחד כורך את כולם אלא לפי מה שנראה מדיוק דבריו ש'כולם' היינו כל שאר החוטים, ולא רק המגורדמים (שכך כתב (עשה כו דף קה ע"ד): 'והוא שישאר מן החוט כדי לעשות עניבה על שאר החוטים או על אחד מן החוטים' והרי מיירי בדאפסק לבן ותכלת קיים או להפך, כלומר שני חוטים בלבד נפסקו, וא"כ אם כוונתו רק על המגורדמין מהו 'שאר החוטים', הלא אין מלבדו כי אם חוט אחד מגורדמים]. הלכך אין סברא שצריך שיעור עניבת כלל החוטים יחדיו, כי מה לנו בעניבת השלמים, ולכן נקט שאחד המגורדמים כורך את השאר. אבל לפי מה שכתב הב"י שאין צריך אלא לענוב את המגורדמים, מסתבר יותר לומר שמענבים אותם יחדיו, ולא אחד על השאר.

ולפי"ז מסתבר שאם אנו תופסים שאין צריך לענוב אלא המגורדמין, הרי 'כל חד וחד' מתפרש מיניה וביה, דומיא ד'כולהו בהדדי' שעונבים אותם בעצמם, שאין טעם לענוב חוט אחר. וכן מבואר מלשון בעל העיטור. ורק הסמ"ג לשיטתו שמפרש לענוב את כלל חוטי הציצית, מפרש עניבת חוט אחר.

דף לט

'איתיביה רבא לרב נחמן במה דברים אמורים בתחילתו אבל סופו שיריו וגרדומיו כל שהוא. מאי שיריו ומאי גרדומיו, מאי לאו שיריו – דאיפסיק מינייהו ואישתייהו מינייהו, גרדומיו – דאיגרדום איגרדומי'. התוס' הקשו אם כן מהו לשון 'כל שהוא' דקתני. ולכאורה י"ל שאף אם לפי מה שרצה רבא להוכיח שנפסק מעיקרו כשר, היינו רק משום שהחוט בצדו האחר מחובר לגדיל בקשרים, אבל אם הוציאו לגמרי מהבגד אין להכשיר. וא"כ זו כוונת התנא 'כל שהוא' שצריך שישתייר עכ"פ חוט כדי עניבה בחלק המחובר לשאר החוטים, גם כשנפסק מעיקרו. ובוה אתי שפיר שקושית רבא מתיחסת רק על דברי רב נחמן ולא על מה שאמרו לעיל שיעור גרדומין כדי עניבה, והיה לו לשאול מהברייתא דקתני כל שהוא. [ואמנם י"ל דלא שמייע ליה לההיא. ולפרש"י שהביאו התוס' לעיל אכן רבא פליג על שיעור זה] – ולהנ"ל לא קשיא, כי גם לפי מה שנראה מהברייתא שנפסק מעיקרו כשר יש נפקותא בשיעור גרדומין כאמור. ומהתוס' משמע לכאורה שנקטו שאפילו אם לא נשתייר כלום מהחוט – כשר לפי הס"ד, שגם זה בכלל 'גרדומי תכלת'.

'יתיב רבה וקאמר משמיה דרב: חוט של כרך עולה מן המנין. אמר ליה רב יוסף: שמואל אמרה

ואפשר שאם קיפל בעיגול באופן שהכניס שפת הבגד לפנים ותפרו ואין הכפל ניכר כדרך שהחייטים עושים – נפטר בכך. (עפ"י פוסקים י,ג. וע' ערוה"ש י,ח).

ב. לפי פירוש ראשון ברש"י, כפל את בגדו וקשרו או תפרו – אין רשאי להטיל ציצית במקום הכפל. לשון אחרת: כפל קרנות טליתו וקשרן או תפרן כדי להפקיע ממצות ציצית, לא עשה ולא כלום. וכפירוש זה נקטו רש"י ותוס' לעיקר, כי אכן כפילת הבגד לשתים ותפירתו מועיל, ומטיל בקרנות הבגד כפי מה שהוא מוכפל. [ויש אומרים שהרמב"ם נקט כפירוש ראשון שברש"י, ומפרש שתפר רק ברוח אחת, ואין מעוילה תפירה אלא מג' רוחות. עפ"י האגור כפירוש הבאור-הלכה י,1].

וכן נחלקו האחרונים האם מועילה תפירה באופן שקיפל הקרנות וגם לאחר הקיפול הבגד מרובע. ונפקא מינה למקום הנקב (ע' או"ח י,ג. וכן בגד עגול שקיפל בשפתו ועשאו מרובע – יטיל בו ציצת אבל לא יברך. באה"ל שם).

ג. מבואר מסוגית הגמרא שאם נפסקו ציציותיו בשבת כשהוא בכרמלית – אין צריך להשליך בגדו מעליו, משום כבוד הבריות הדוחה איסור דרבנן. אבל ברשות הרבים – צריך להשליך.

פרק רביעי; דף לח

- סה. א. האם התכלת מעכבת את הלבן והלבן את התכלת?
 ב. האם מצוה להקדים את הלבן לתכלת? ומה הדין בטלית שכולה תכלת?
 ג. גרדומי ציצית, מה דינם?

א. לדברי רבי, התכלת והלבן מעכבים זה את זה (ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת... וראיתם אותו – שניהם כאחד משמע). וחכמים אומרים (כן נמסר בשם ריה"ג משום רבי יוחנן בן גוריון): אין מעכבים (איתו – כל אחד לבדו משמע).

א. סוגית הגמרא כאן נראית שנוקטת כרבי, אך מסתבר שהלכה כחכמים, שהרי אין הלכה כרבי מחבריו וכל שכן מרבו, ועל כך סומכים כיום להטיל לבן ללא תכלת (עפ"י תוס' כאן ולהלן מ. ד"ה לא). וכן פסק הרמב"ם, כחכמים (ציצית א,ד).

ולדעת הרז"ה הלכה כרבי שמעכבים זה את זה [אף מדרבנן] (ע' בפירוש 'ארגמן' למסכת ציצית יב). ובעל העיטור כתב שכשאין תכלת יש להטיל לבן מצמר דוקא. ואין כן דעת הרי"ף והרא"ש (ע"ש בס' יז).

ב. לדברי חכמים, כאשר אין מטיל תכלת, יטיל ארבעה חוטי לבן, שנים משום לבן ושנים משום תכלת. וכן כשאין לו לבן – מטיל ארבעה חוטי תכלת (עפ"י רש"י ותוס'). ובדעת הרשב"א (פ"ק דיבמות) נחלקו הדעות האם סובר שכשאין תכלת די בשני חוטי לבן אם לאו (ע' בחדושי ר' אפרים מרדכי יבמות ו,ב; ספר הזכרון לרא"ז גורביץ, עמ' קמה).

ג. מדברי הכסף-משנה (ציצית א,ד) מבואר [בדעת הרמב"ם] שאם מלכתחילה עשה רק פתיל תכלת – פסול. רק כאשר עשה תכלת ולבן ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף, ונשאר התכלת לבדו – מועיל מדין 'גרדומין' (וכן פרש בשפ"א כאן ד"ה האי).